

FIXED SIMILES USED IN SHUKUR KHOLMIRZAYEV'S SHORT STORIES

Jumaniyazova Surayyo Ravshonovna

Master's Student in Uzbek Language and Literature, Navoi State University

Annotation

This thesis analyzes the artistic and aesthetic significance and peculiarities of fixed comparisons in the composition of the stories by Shukur Khomirzaev, a prominent figure in the development of Uzbek literature and a People's Writer of Uzbekistan. Additionally, the article highlights how the writer skillfully employs artistic means to create imagery in Uzbek prose, illustrated with specific examples.

Keywords

Linguocultural units, fixed comparisons, artistic-aesthetic analysis, fixed expressions, literary analysis, national imagery, artistic image.

SHUKUR XOLMIRZAYEV HIKOYALARIDA QO'LLANILGAN TURG'UN O'XSHATISHLAR

Jumaniyazova Surayyo Ravshonovna

NavDU O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi magistri

Annotatsiya. Mazkur tezisda o'zbek adabiyoti taraqqiyotida muhim o'rin egallagan, O'zbekiston xalq yozuvchisi Shukur Xolmirzayev hikoyalari kompozitsiyasida turg'un o'xshatishlarning badiiy-estetik ahamiyati va o'ziga xosligi tahlil qilinadi. Shuningdek, yozuvchining o'zbek nasrida obrazlilikni yaratishda badiiy tasvir vositalaridan mahorat bilan foydalanganligi aniq misollar asosida yoritib beriladi.

Kalit so'zlar. Lingvomadaniy birlik, turg'un o'xshatishlar, badiiy estetik tahlil, turg'un birikmalar, adabiy tahlil, milliy obrazlilik, badiiy obraz.

Аннотация. В данной тезисах анализируется художественно-эстетическое значение и особенности устойчивых сравнений в композиции рассказов, занимающих важное место в развитии узбекской литературы, народного писателя Узбекиста-

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

тана Шукур Хольмирзаева. Также на примерах показано, как писатель мастерски использует художественные средства для создания образности в узбекской прозе.

Ключевые слова. Лингвомедийные единицы, устойчивые сравнения, художественно-эстетический анализ, устойчивые сочетания, литературный анализ, национальная образность, художественный образ.

Kirish. XX asr o‘zbek adabiyotining yirik hikoyanavislaridan biri Shukur Xolmirzaev o‘zining sermazmun hikoyalari orqali milliy nasr taraqqiyotiga salmoqli hissa qo‘shgan ijodkordir. Uning hikoyalari Abdulla Qahhor e’tiboriga tushgan. Yozuvchi asarlarining badiiy qudrati, avvalo, uning tilga bo‘lgan munosabati, xalqona ifoda vositalaridan, xususan, turg‘un o‘xshatishlardan mohirona foydalanishida namoyon bo‘ladi. Turg‘un o‘xshatishlar yozuvchi hikoyalarida obrazlilikni kuchaytirish, qahramon ruhiyati va muhitni aniq tasvirlashda muhim badiiy vosita sifatida xizmat qiladi. Tilshunoslik va adabiyotshunoslikda turg‘un o‘shatishlar xalq tilida shakllangan, ma’no jihatdan barqarorlashgan va nutqda tayyor holda qo‘llaniladigan ifoda vositalari sifatida talqin etiladi. Bunday birikmalar asarda badiiylilikni oshirish, tasvirni jonlantirish, maullif fikrini ixcham va ta’sirchan yetkazish imkonini beradi. Bundan tashqari milliy koloritni kuchaytiruvchi omil sanaladi. O‘xshatishlarning ko‘pchiligi xalq turmush-tarzi, tabiat va mehnat jarayoni orqali kelib chiqqan bo‘lib, asarning hayotiyiligini ta’minlaydi. Yozuvchi o‘z asarlarida xalq tilida uchraydigan lingvomadaniy birliklarga murojaat etadi. Xalqona ohang va xalqchil yondashuv muallif asarlari tilini har tomonlama go‘zal va nafis bo‘lishini ta’minlaydi. Masalan, *“Hafiz aka xo‘rsinib so‘ridan tushdi. Kalishini oyg‘iga ilib, o‘sha siniq iljayganicha uyiga qarab yo‘naldi. Yo‘lakay qari tutning g‘adir-budir sarg‘ish tanasiga suyanib, **buzoqnidek ko‘zlari** ola-kula bo‘lib turgan o‘g‘li Xoliqqa jahl bilan o‘shqirdi: – Bor, o‘yna ko‘chada! Necha marta aytaman senga, ota-ona gaplashayotganda quloq solma deb. A? Marsh!”* [2]

Adibning “Ukki sayrayapdi” hikoyasidan olingan ushbu parchada keltirilgan *“buzoqnidek ko‘zlari”* birikmasi obrazni yanada jonli va ta’sirchan tasvirlashga xizmat

qilgan. Buzoq ko‘zlari – odatda katta, sodda, beg‘ubor, hayratga to‘la, ba‘zan esa qo‘rqoqlik holatini ham ifodalaydi. Bu o‘xshatish hayotiylik va emotsional rang-baranglik bag‘ishlagan.

*“U yo‘l boshladi. Biz eshaklarni haydab, unga ergashdik. Kim biladi, biz yurayotgan hozirgi yerlardan yaqin yillar ichida biron shaharlik yurganmikan. Yong‘oq yaproqlari shunchalik ustma-ust, qalin tushganki, biz go‘ng ustida yurib borayotganga o‘xshaymiz. Dimog‘imizga achchiq, eski xazon hidi uriladi. Bora-bora do‘nglikning tepasiga chiqdik. Yuzimizga **muzdek shabada** urildi. Osmonda sonsiz yulduzlar chaqnab ko‘rindi”.*

Shukur Xolmirzayev qalamiga mansub “Olis yulduzlar ostida” hikoyasidan olingan yuqoridagi nutqiy parchada **“muzdek shabada”** o‘xshatishli birikmasi kuchaytiruvchi sifat vazifasini bajarib, shabadani obrazli tarzda tavsiflaydi. Natijada shamolning oddiy sovuqligi emas, balki uning inson sezgilariga keskin ta’sir qiluvchi darajasi aks ettirilgan. Hikoyadan olingan keyingi parchada ham turg‘un o‘xshatishlar uchraydi:

“Tomga chiqib borganimizda yerga sariq gulli kigiz solingan, uzun yakandoz va ikkita quroq lo‘labolish tashlagan edi. Chori xurjunni yonimizga qo‘yib, o‘tovga ketdi.

*So‘ng odatdagicha shol dasturxon keldi: bir tovoq **qaymoqday qo‘y qatig‘i**, bir juft katta uy noni, bir kosada qovurdoq, bir kosada oq pishar o‘rik bilan paxtaseb olma, bir qumg‘on choy”.*[3]

“Qaymoqday qo‘y qatig‘i” birikmasi -day o‘xshatish affiksi yordamida hosil qilingan bo‘lib, qo‘y sutidan tayyorlangan qatiqning quyuqligi va mazaliligini kuchaytirilgan tarzda tasvirlashga xizmat qilgan. Lingvomadaniy jihatdan **qaymoq** obrazi o‘zbek xalq tafakkurida to‘kinlik, mo‘l-ko‘llik va ne‘mat ramzi sifatida talqin qilinadi.

Lug‘aviy birliklarning mazmun tomoni ikki hodisadan – lug‘aviy ma’no va stilistik (emotsional-ekspressiv) bahodan tarkib topadi. Lug‘aviy ma’no leksemaga nisbatan leksik ma’no deb, frazemaga nisbatan frazeologik ma’no deb yuritiladi.¹

¹ Tursunov U., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. –T. 1992. –B. 61.

Adibning **"Zov ostida adashuv"** hikoyasidan olingan parchada **"metindek tik devor"** o'xshatishi qo'llanilgan bo'lib, devor obraziga *metin* (mustahkam, sinmas, qat'iy) sifatlari ko'chirilgan:

"Zov betining manzarasi ham chiroyli edi, buni tan olmay bo'lmaydi. Bu metindek tik devorning ko'pdan ko'p joylari darz ketgan. Ana shu darz ketgan joylardan kichkina bo'lib o'rik, yovvoyi bodom na'mataklar o'sgan. Ularning bunday yovvoyi, kimsasiz joyda o'sishi nima uchundir kishida rahm-shafqat uyg'otar ekan. Xuddi aziz bir narsang bu yovvoyi joylarda adashib qolib ketganday. Ularning mevasidan ham inson zoti foyda topmaydi. Qushlar, kalxatlarga yem bo'lib ketadi..." [4]

Lingvomadaniy nuqtayi nazardan **"o'qdek"** o'xshatishi tezlik va harakat haqidagi barqaror tasavvurlarga tayangan holda yuzaga kelgan bo'lib, o'zbek badiiy tafakkurining obrazlilik imkoniyatini oshiradi. Matnda tasvir tiniqligini ta'minlab, ekspressivlikni kuchaytiradi. "O'q" leksemasi yuqori tezlik, bexato yo'nalish va kuchli ta'sir bilan bog'liq semantik yuklamaga ega. Hikoyada "o'qdek uchmoq" o'xshatishi orqali voqelik keskinlik bilan idrok etiladi.

"Amirqul polvon ana shu terak tagiga yetganda peshonasi tirishdi va ketmon peshidek kaftini daraxt tanasiga bosib xiyol itargandi, shunday bahaybat terak bemalol qimirladi. Chol biroz tisanib: "Sob bo'pti", dedi ovoz chiqarib. So'ngra terak qimirlaganda uchgan sa'valarning tag'in shoxlarga qo'nib, o'z mashg'ulotlariga berilganlarini tomosha qilib zavqi keldi: nazarida, shu terak qobiqlari ostidagi barcha qurt-qumursqalar qushlarga yem bo'lib tugamaguncha shundoq turaveradigandek tuyildi". [5]

Yozuvchining **"O'zbek bobo"** hikoyasidan olingan ushbu parchada **"ketmon peshidek"** turg'un o'xshatishi juda o'rinli qo'llangan. Mazkur lisoniy birlik uslubiy jihatdan, hikoyada xarakter yaratish, personajni ijtimoiy-madaniy muhit bilan bog'lash hamda muallif munosabatini bilvosita ifodalash vazifasini bajaradi.

"Chol ichkariga devdek qomatini egibroq kirdi-da, qaddini rostladi. So'ng xonani bir qur ko'zdan o'tkazib:

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

- Rost aytasan, - deya o‘ngdagi eshikni ham zarb bilan ochib, katta xonaga boqdi. Bu xonaning derazalari borligi uchunmi u qadar nam tortmagan edi. Chol sekin kirib, shiftga boqdi. Negadir vassalarni ushlab ko‘radigandek qo‘lini cho‘zdi: salgina yetmadi. Keyin deraza qoshiga keldi-da, uni birdan itarib ochib yubordi”.

“**O‘zbek bobo**” hikoyasidan olingan yuqoridagi parchada “**devdek**” turg‘un o‘xshatishi qo‘langan bo‘lib, asosan shaxs yoki obyektning jismoniy qudrati, ulkanligi, g‘ayritabiiy kuchini obrazli ifodalashga xizmat qiladi. Semantik jihatdan “devdek” komponenti mifologik obraz – **dev** tushunchasiga asoslanadi. Dev xalq tasavvurida insoniy me‘yorlardan tashqari darajadagi kuch va hajm egasi sifatida talqin etiladi. Struktur-semantik nuqtayi nazardan “devdek” o‘xshatishi -dek qo‘shimchasi yordamida hosil bo‘lgan taqqoslovchi birlik bo‘lib, nutqda ko‘pincha sifatlash vazifasida keladi: *devdek yigit, devdek gavda, devdek kuch*. Shu bilan birga, ayrim kontekstlarda “devdek” birligi salbiy konnotatsiya kasb etib, qo‘rqinch, nazoratdan chiqqan kuch ramziga aylanishi mumkin. Lingvomadaniy jihatdan mazkur turg‘un o‘xshatish o‘zbek xalqining mifologik tafakkuri, folklor an‘analari va obrazli idrok usuli bilan chambarchas bog‘liq.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Shukur Xolmirzayev hikoyalarida ustalik bilan qo‘llangan lingvopoetik va kognitiv funksiyalarni uyg‘unlashtiradi. Shu tarzda hikoya g‘oyasini kuchaytiradi, qahramon xarakterini, xususiyatlarini, voqelikni chuqur ochishga xizmat qiladi va o‘zbek adabiy tilining obrazlilik imkoniyatlarini namoyon qiladi.

ADABIYOTLAR.

1. Shukur Xolmirzayev “Saylanma” I Jild. –Toshkent. 2003. – B. 244.
2. Shukur Xolmirzayev “Saylanma” I Jild. –Toshkent. 2003. – B. 213.
3. Shukur Xolmirzayev “Hayot abadiy” –Toshkent. 2023. – B 90.
4. Shukur Xolmirzayev “Hayot abadiy ” –Toshkent2023. – B. 245
5. Shukur Xolmirzayev “Saylanma” III Jild. –Toshkent. 2006. – B 201.